

РАЗДЕЛ 7. МЕДИАКРИТИКА И ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЙ ДИСКУРС

УДК: 070.1: 325.54 (477)

Бондаренко К.І.

ВИСВІТЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ТЕМИ МІГРАЦІЇ: ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМАТИКИ

Бондаренко К.І. Освещение в украинских медиа темы миграции: политические аспекты проблематики
В статье затрагивается взаимодействие миграции и СМИ. Рассматриваются причины и последствия неконтролируемой миграционной политики в сфере информации.

Ключевые слова: миграция, СМИ, миграционная политика, миграционные процессы

Бондаренко К.І. Висвітлення в українських медіа теми міграції: політичні аспекти проблематики
У статті йдеться про взаємодію міграції та ЗМІ. Розглядаються причини та наслідки неконтрольованої міграційної політики у галузі інформації.

Ключові слова: міграція, ЗМІ, міграційна політика, міграційні процеси

Bondarenko K.I. The Political Aspects of Migration, Covered in Ukrainian Media
The article is about migration & media interaction. The reasons & results of non-controlled migration politics in information sphere are researched.

Key words: migration, mass-media, migration politics, migration processes

У зв'язку з розширенням кордонів Євросоюзу на схід питання здійснення керованої міграційної політики набуває особливого загострення. Після вступу у травні 2004 року до ЄС західних сусідів України привабливість цього маршруту для нелегальних мігрантів різко зросла, а одночасно, вперше для українців, постало питання про необхідність упорядкування цього явища. Завдяки своєму географічному розташуванню Україна приречена бути транзитною країною не лише для легальних, а й для нелегальних мігрантів, які не мають іншого шляху. Саме тому одним з завдань державної політики має стати запобігання організації європейського міграційного звалища, накопичення „тіньової” людської маси на теренах України. Залучення засобів масової комунікації до вирішення цих проблем є цілком актуальним.

Ступінь присутності в засобах масової комунікації теми мігрантів, міграції, міжнародних відносин, набір проблем та сюжетів може служити важливим індикатором уваги суспільства до проблеми. З іншого боку, кількість, тон, стиль, направленість публікацій є дійовим інструментом впливу на громадську думку. Причому такий вплив у контексті міграційних проблем може бути як свідомим, так і спонтанним, таким, що саморозвивається. На жаль, у взаємостосунках міграційних проблем і ЗМІ останні не завжди є носіями соціально значущої інформації.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні проблематика взаємодії засобів масової комунікації та міграційних процесів ще не стала предметом дискусій та обговорень у наукових колах. Адаже невизначеність самого місця України в європейських міграційних процесах та внутрішньополітична нестабільність не дає змоги зосередитись на цій важливій проблематиці, що потребує глибоких досліджень та вироблення нових рішень, у тому числі і стосовно запобігання зловживанням у ЗМІ тематикою міграції.

Проблема полягає у відсутності чіткого уявлення у представників ЗМІ стосовно феномену міграції, що призводить до певної суб'єктивності у висвітленні матеріалів. Неконтрольована міграційна політика та як наслідок відсутність механізмів реалізації інформаційної політики в цій галузі призвело до негативного та викривленого висвітлення питання міграції у ЗМІ. Особливо небезпечним є те, що питання міграції здебільшого набуває політичного контексту. Останнім часом в українському суспільстві спостерігаються антимігрантські політичні настрої, що в певній мірі є наслідком негативного та необ'єктивного висвітлення у ЗМК усього комплексу міграційних питань.

ЗМІ, журналісти відображають оперативну інформацію, їх аналіз носить загальний характер та, як правило, не має довготривалих наслідків. Журналісти такі, як суспільство, та вони пишуть про те, що дійсно важливо та цікаве для суспільства. Значно важливіший інший аспект: як саме це впливає на прийняття рішень, на політичну еліту?

Якщо політична еліта приймає рішення, базуючись на останніх публікаціях журналістів, це свідчить про те, що така політична еліта переслідує свої короткочасні цілі, інтереси, мислить досить поверхнево. Однак треба чітко розуміти, що не тільки влада впливає на те чи інше висвітлення ЗМІ та на тематику досліджень вченими, а й існує зворотній зв'язок.

В цьому контексті необхідно також з'ясувати роль та місце інформаційних процесів в управлінні ситуацією.

Звичайно, ЗМІ відповідальні за ту інформацію, яку вони надають, так само, як і за ту інформацію, яку вони викривляють. Немалу відповідальність несуть й політики, які за гостро проблемним полем міграційних справ вбачають не реальні людські долі, а реальний „електорат“.

Як вже було зазначено, на сьогодні в Україні спостерігається певний брак наукових знань, присвячених проблематиці взаємодії міграції та ЗМК. Адже міграційні процеси привернули увагу ЗМІ та громадськості лише після розширення кордонів ЄС та пов'язаних в зв'язку з цим можливих варіантів розвитку подій, що можуть позначитись на житті українського суспільства.

Відомий науковець, доктор соціол. наук М. Шульга у монографії „Велике переселення народів: репатріанти, біженці, трудові мігранти“ [9] присвятив окремий розділ висвітленню у ЗМІ питань міграції. Фактично його робота стала одним з перших системних досліджень, в якому зроблено спробу всебічно розглянути цю нову для України проблематику.

Вчений здійснив контент-аналіз 935 матеріалів у 10 газетах загальноукраїнського та обласного масштабу за період 1991-1999 років.

У згаданий період, на думку М. Шульги, ЗМІ висвітлювали такі теми з питань міграції:

1. Загроза нелегальної міграції для України;
2. Порушення правил проживання (прописки) мігрантами;
3. Стереотипні принижуючі коментарі стосовно вихідців з Кавказу;
4. Розповсюдження мігрантами інфекційних захворювань;
5. озброєний конфлікт у Придністров'ї (у 1992 році);
6. Повернення німців (у 92-93 рр.);
7. Еміграція українців за кордон (з кінця 90-х років);
8. Жіноча проституція;
9. Відплив мозків [9, с 216-222].

Таким чином, зауважує вчений, узагальнюючи контент-аналіз газетних матеріалів, присвячених міграційній тематиці, ці питання у ЗМІ висвітлюються однобоко. „Головної уваги представники ЗМІ приділяють сенсаційній стороні теми міграції - нелегальний статус або участь в криміналі“, - відмічає М. Шульга [9, с.223]. Нерозкритими, на думку вченого, лишаються правові, політичні, соціально-економічні, культурні, психологічні проблеми мігрантів та міграції. В результаті громадськість отримує неповну та неточну інформацію про іммігрантів та імміграцію. Саме тому, зазначає вчений, громадська думка з міграційних питань є досить викривленою [9, с.223].

Дослідження тематики висвітлення міграції у ЗМІ продовжили представники неурядових організацій Н. Пархоменко та А. Стародуб, обравши метою аналізу висвітлення в українських ЗМІ нелегальної міграції за період 2004-2006 років. Отже, можемо зауважити, що з 1999 до 2004 року (протягом 5 років) жодних досліджень висвітлення міграції в українських медіа нами не виявлено.

За підрахунками дослідників, найбільша кількість публікацій у ЗМІ за період 2004-2006 років присвячена українській виїзній міграції - 41%, транзитній міграції через Україну - 25%, висвітленню нелегальної міграції безпосередньо та проблемі торгівлі людьми припадає по 17%.

Автори відмітили, що тематика, пов'язана з питанням нелегальної міграції, постійно присутня на сторінках українських періодичних видань, однак „топовою“ почала ставати з вересня 2006 року. До 2006 року, відмічають Н. Пархоменко та А. Стародуб, „згадана проблема не входила до числа гостро актуальних і для активізації уваги до неї потрібні були більш потужні інформаційні приводи, такі як виборча кампанія, розширення ЄС, загострення українсько-російських відносин. У 2006 році роль „зовнішніх подразників“ залишається значною, але тема починає цікавити ЗМІ й сама по собі“ [7, с.36].

Наведемо головні висновки, до яких дійшли дослідники за результатами контент-аналізу:

1. Більшість публікацій присвячена нелегальним мігрантам - вихідцям з України, а не нелегальним мігрантам з інших країн;
2. Висвітлення теми в періодичних друкованих виданнях (особливо - регіональних) носить переважно описовий характер. За жанровою специфікою подання матеріалів домінують новини;
3. Характер подання матеріалів - сенсаційний;

Відсутність чіткого уявлення у представників ЗМІ стосовно проблеми призводить до певної суб'єктивності у висвітленні матеріалів. Завдяки цьому, зазначають автори, „у переважній кількості українців (за винятком частини мешканців декількох найбільших мегаполісів) не закріпились фобії, пов'язані з цим явищем“ [7, с.37].

Розмірковуючи стосовно публікацій на тему міграції в українських ЗМІ, зауважимо, що, незважаючи на безліч публікацій на згадану тематику, більшість з них містять елементи дезінформації, суб'єктивності, штучної сенсаційності.

Формування певних негативних стереотипів у читачів починається вже із заголовку (напр. „Десь стріляли - чекай біженця, Україно" [6]; „Лагеря для беженцев в Украине раскололи Европу" [5]; «Все нелегалы в гости к нам» [1]; „Під кримським сонцем біженцям не грітися" [4]; „Еміграційна епідемія" [2]; „Імміграція: міна уповільненої дії" [3]).

Слід зауважити, що негативне та викривлене висвітлення питання міграції у ЗМІ надалі набуває політичного контексту, що є особливо небезпечним. Так, негативний вплив ЗМІ та антимігрантські політичні настрої продовжують зростати. Наприклад, група кандидатів у депутати на парламентських виборах 2002 року під назвою „Київська Фортеця" розповсюджувала ксенофобські настрої, пов'язуючи усіх представників мусульманської релігії із явищем тероризму. За словами американського вченого Рубла Блера, який гостро критикував дії згаданого політичного кола, „українські політики вчаться використовувати етнічний фактор для того, щоб отримати найбільший електорат" [10, с 181]. Їх успіх, зазначає вчений, залежить від значної кількості попередніх повідомлень у ЗМІ, які на своїх сторінках вже встигли дискваліфікувати мігрантів [10, с 182].

Ми погоджуємось з тим, що слід говорити, а не замовчувати проблему використання етнічного фактору у передвиборчих „брудних" технологіях. Наше запитання, чому жодний український ЗМІ не викривав на своїх сторінках ганебну практику (коли передвиборчими гаслами групи „Київська Фортеця" стали „Азіати - геть!", „Зупинимо чорних!"), залишається риторичним.

Як доречно зауважує професор, доктор політ. наук А.А. Чічановський, Україна на сьогодні є державою, що націоналізується. Саме тому „її найближча перспектива - це „державо-нація", стабільність якої залежить від компромісу між етнічною та громадянською концепціями держави" [8, с.214]

За відсутності в Україні Концепції національної політики, що має містити у собі й міграційні питання, важко говорити про реалізацію міграційної політики, яку має виробляти спеціально уповноважений орган державної влади з питань міграції. Оскільки немає єдиного державного органу, який би відповідав за міграційну політику України, то немає й єдиної інформаційної політики у цій галузі. Саме цей фактор, на наш погляд, породжує мігрантофобію, міфологію стосовно „міграційних навал", вдавання до штучних сенсацій з приводу мільйонів українських заробітчани, що борознять країнами Європи, і подібних публікації суб'єктивного характеру, що культивується на сторінках українських видань.

Висновок. За умови здійснення міграційної політики має бути й певна концепція інформаційної політики держави у цій галузі. Органи державної міграційної служби України мають створювати власний механізм взаємодії із ЗМК. Саме така конструктивна взаємодія в майбутньому дозволить запобігти створенню негативного образу стосовно міграційних процесів та мігрантів у суспільстві.

Джерела та література

1. Все нелегалы в гости к нам // 2000. - 2003. - 5 всрesn.
2. Денисенко В. Еміграційна епідемія // День. -2003. - 5 лют.
3. Долженко Г. Імміграція: міна уповільненої дії // Урядовий кур'єр. - 2002. - 26 жовт.
4. Драголюк В. Під кримським сонцем біженцям не грітися // Україна молода. - 2003. - 1 квітн.
5. Лагеря для беженцев в Украине раскололи Европу // Корреспондент. – 2004. - 30 вер.
6. Орел М. Десь стріляли - чекай біженця, Україно // Україна молода. - 2002. - 27 лист.
7. Пархоменко Н., Стародуб А. Відображення в українському медіа-просторі теми „нелегальна міграція" (на підставі аналізу публікацій в друкованих ЗМІ за 2004-2006 роки) // Відображення проблем нелегальної міграції в українському медіа-просторі: Інформаційно-аналітичне видання. - К: Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, 2007. -С. 7-41.
8. Чічановський А.А. Національна держава та її засоби масової комунікації у глобалізованому світі // Україна на шляху до Європи /Упоряд.: В.І. Шкляр, А.В. Юричко.-К.: Етнос, 2006. -С. 213-225.
9. Шульга Н. А. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты. - К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. - 700 с.
10. Ruble Blair A. Creating Diversity Capital: Transnational Migrants in Montreal, Washington, and Kyiv // Woodrow Wilson Center Press, The Johns Hopkins University Press, 2005. - 267 p.

Поступила до редакції 3.09.2007 р.